

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 11

1. Γιατί οι Εμφύλιοι; 23

2. Ένας κόσμος αλλάζει 29

3. Το πρώτο έτος της Παλιγγενεσίας 33

4. Αδιέξοδο 61

5. Στις Πύλες του Άδη (1823-1825). 73

6. Μια βαριά κληρονομιά. 121

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 129

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 135

1

Γιατί οι Εμφύλιοι;

«Εγώ δεν είμαιπραματευτής να κάνωπραμάτεια τηνπατρίδα μου διά χρήματα, δεν έχω κρέας διά το μακελλειόν. Διά την στερέωση της πατρίδος μου και νόμους, διά 'κείνο πεθαίνω, όχι διά άλλο. Και οι Γύφτοι να 'χουν την Κυβέρνησιν, εγώ θα υποτάζωμαι. Χρήματα μου στείλετε κι' όταν ήμουν με τον Κολοκοτρώνη, δεν τα δέχτηκα, όμως παραπονιόμαι ότι εγώ δουλεύω 'λικρινώς κι' άλλοι μ' επιβουλεύονται»⁵.

Τον Αύγουστο του 1823, κι ενώ η Ελλάδα είχε αισίως εισέλθει στο τρίτο έτος της Επανάστασης, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης με την ιδιότητα του προέδρου του Εκτελεστικού εξέδωσε μια αγωνιώδη διακήρυξη προς όλους τους Έλληνες. Επρόκειτο για ένα προφητι-

κό κείμενο που αποτύπωνε με ενάργεια τη δεινή θέση στην οποία είχε περιέλθει η ελληνική υπόθεση.

«Αφιλοπατρία, νωθρότης, αδράνεια, δικόνοια, και απείθεια κυριεύουν εις όλας τας καρδίας· όλοι παρατηρούν με όμματα του Άργου τας ελλείψεις των άλλων, όλοι κρίνουν, ανακρίνουν και κατακρίνουν· όλοι ελεειονολογούν την Ελλάδα, όλοι αποκαλούνται Ορομάνζαι, και κατηγορούν τους άλλους ως Αριμάνας, εις τους οποίους αποδίδουν τας αιτίας της κοινής συμφοράς, αλλά κανείς δεν θέλει να γνωρίση τα χρέη του πολίτου και να τα εκπληρώση· κανείς δεν προθυμοποιείται εις την κοινήν σωτηρίαν και όλοι καυχώνται ότι είναι πατριώται, και κανείς δεν δείχνει τον πατριωτισμόν του εις την κατεπείγουσαν ανάγκην της πατρίδος»⁶ παρατηρούσε με οργή και θλίψη ο Μανιάτης προεστός.

Είχε προηγηθεί μια σειρά από κατακλυσμιαία γεγονότα που δρομολόγησαν τη ριζική μεταβολή των δεδομένων στην Ελληνική Χερσόνησο. Την άνοιξη του 1821, αρχικά, μια χούφτα από ρομαντικούς επαναστάτες και στη συνέχεια ένα ποτάμι Ελλήνων όλων των κοινωνικών τάξεων ξεσπκώθηκαν προκειμένου να αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό. Πήγαν κόντρα στη βούληση των ισχυρών συντηρητικών ανακτοβουλίων της Ευρώπης, που εξεγείρονταν κάθε φορά που σε κάποια γωνιά της ευρωπαϊκής ηπείρου ακούγονταν ψίθυροι ελευθερίας και εθνικής χειραφέτησης. Η επα-

νάσταση των Ελλήνων ξέσπασε σε διάφορες γεωγραφικές εστίες όπου διαβιούσαν Έλληνες, γρήγορα όμως αποδείχθηκε ότι, για διάφορους λόγους, πιθανότητες εδραίωσης και επιτυχίας της υπήρχαν μόνο στον Μοριά, στη Ρούμελη και στα κοντινά νησιά. Δεν ήταν λίγο αυτό. Μέσα σε ένα έντονα συντηρητικό και αυταρχικό διεθνές περιβάλλον, η δημιουργία ενός ελεύθερου ελληνικού προγεφυρώματος ήταν ανάσα ελπίδας όχι μόνο για τους σκλαβωμένους Έλληνες, αλλά και για τα ρομαντικά και φιλελεύθερα πνεύματα σε όλο τον κόσμο.

Μέσα σε λίγους μήνες οι Έλληνες επαναστάτες σημείωσαν σημαντικές επιτυχίες εναντίον των Τούρκων, απελευθερώνοντας σχεδόν στο σύνολό της την Πελοπόννησο και μεγάλες περιοχές της Στερεάς Ελλάδας. Η άλωση μάλιστα της Τριπολιτσάς, του διοικητικού κέντρου του Μοριά, υπήρξε η συμβολική επισφράγιση της ελληνικής ένοπλης δραστηριότητας. Τις επιτυχίες στα πεδία της μάχης ακολούθησαν οι προσπάθειες συγκρότησης μιας επαναστατικής ηγεσίας και διοίκησης. Οι Έλληνες έπρεπε «να αποκτήσουν πρόσωπο» προκειμένου να ζητήσουν την αναγνώρισή τους ως «εμπολέμου έθνους» από τους ισχυρούς του κόσμου. Αυτή η αδύρητη ανάγκη αποτέλεσε την καταλυτική ουσία που έφερε στην επιφάνεια τις εσωτερικές διχοστασίες και αντιπαλότητες για τη νομή της εξουσίας, οι οποίες ενυ-

πήρχαν εντός της ελληνικής προνεωτερικής κοινωνίας και εξέβαλαν την περίοδο 1823-1825 σε δύο εμφύλιες συρράξεις.

Δύο αιώνες μετά την Ελληνική Επανάσταση, την κοινότητα των ιστορικών της πατρίδας μας εξακολουθούν να απασχολούν τα αίτια που εξέτρεψαν την επαναστατική ορμή των δύο πρώτων χρόνων οδηγώντας στις σκληρές εμφύλιες διαμάχες της περιόδου 1823-1825, οι οποίες ακύρωσαν σε μεγάλο βαθμό τις μέχρι τότε εντυπωσιακές στρατιωτικές επιτυχίες. Όλα δείχνουν πως η πορεία προς την εμφύλια σύρραξη ήταν εν πολλοίς αναπόδραστη, αφού στο καμίνι της Επανάστασης εκτονώθηκαν προνεωτερικές δυνάμεις που σιγόβραζαν για χρόνια και αναμείχθηκαν βιαστικά και πρόχειρα με νεωτερικά στοιχεία και αντιλήψεις. Διαφορές ανάμεσα σε αφέντες και υποτελείς, σε φουστανελοφόρους, βρακοφόρους και κομπσευόμενους, σε παραδοσιακούς ταγούς του υπόδουλου Γένους και νέους μνηστήρες, σε ρομαντικούς επαναστάτες και σε συνειδητούς ή αφελείς τυχοδιώκτες και πράκτορες αλλότριων δυνάμεων απελευθερώθηκαν, όπως το τζίνι από το μαγικό λυχνάρι του Αλαντίν, αλλάζοντας άρδην κάθε είδους πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες στην Ελληνική Χερσόνησο. Ο κόσμος στα τέλη της Ελληνικής Επανάστασης είχε διανύσει μεγάλη απόσταση σε σχέση με το σημείο στο οποίο βρισκόταν όταν ο Αλέξαν-

δρος Υψηλάντης διάβαινε τον Προύθο τον Φεβρουάριο του 1821. Θα ήταν αφέλεια να προσδοκούσε κανείς πως μια τέτοια βίαιη σε τρόπο και πυκνή σε γεγονότα μετάβαση δεν θα προξενούσε τεκτονικές μετακινήσεις και ριζικές ανατροπές.

Η ελληνική ιστοριογραφία είναι πλούσια σε μελέτες σχετικές με την Εθνεγερσία του 1821. Πολλές πτυχές της είναι ήδη γνωστές από δεκαετίες, καθώς αναγνώσεις των ιστορικών γεγονότων από διάφορες γενιές ιστορικών έχουν αποκρυπτογραφήσει με πειστικότητα πολλά σκοτεινά σημεία και έχουν αναδείξει τα κίνητρα των πρωταγωνιστών τους. Ωστόσο, ορισμένες σιωπές και ιστοριογραφικά κενά που αφορούν την Παλιγγενεσία των Ελλήνων εξακολουθούν να παραμένουν, εξάπτοντας τη φαντασία και δοκιμάζοντας τα ερευνητικά και ερμηνευτικά μας όρια. Κάποιες τέτοιες σιωπές σχετίζονται με τις εμφύλιες διαμάχες της Επανάστασης όχι μόνο της περιόδου 1823-1825, αλλά και με εκείνες που οδήγησαν και ακολούθησαν τη δολοφονία του πρώτου Κυβερνήτη, του Ιωάννη Καποδίστρια. Ο αφανής ρόλος που έπαιξαν τα δάνεια, η αντανάκλασή τους στη διαμάχη των Μεγάλων Δυνάμεων για τον προσανατολισμό και την πολιτική κηδεμονία του νεότευκτου ελληνικού κράτους και οι πολιτικές προτεραιότητες διάφορων εντόπιων πολιτικών και κοινωνικών ομάδων δεν είναι εύκολο να αποκρυπτογραφηθούν στο

σύνολό τους. Έχουμε ενδείξεις για τον ρόλο τους, κάνουμε εικασίες για τα κίνητρά τους, ωστόσο μια συνολική και ολοκληρωμένη εικόνα για τα πεπραγμένα τους δεν διαθέτουμε έως σήμερα.

Τη διολίσθηση στους εμφυλίους της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων αναλύει η ανά χειράς μελέτη. Για να το πετύχει, καταφεύγει, ως επί το πλείστον, στην πλούσια απομνημονευματογραφία του Αγώνα, δίνοντάς τον λόγο στους πρωταγωνιστές της Επανάστασης. Δύο αιώνες μετά την κορυφαία σελίδα της νεότερης ιστορίας μας αξίζει, πιστεύω, να ανατρέξουμε στα γεγονότα της περιόδου σε μια προσπάθεια να αναζητήσουμε τα πώς και τα γιατί των εμφύλιων συγκρούσεων. Εκτός από μάθημα ιστορίας, ίσως αποβεί χρήσιμο και στην τοποθέτησή μας απέναντι στις προκλήσεις και στα διλήμματα της σύγχρονης εποχής.

Η Ελληνική Επανάσταση κατατάσσεται
δικαιολογημένα στις μεγάλες επαναστάσεις
που σφράγισαν την εποχή της Νεωτερικότητας.
Η συμπλήρωση διακοσίων ετών από την έκρηξη
της έχει εύλογα κερυφώσει το ενδιαφέρον.

Η Σειρά 200 χρόνια από την Επανάσταση
φιλοδοξεί να συνεισφέρει στη δημόσια
ιστορία και στον διάλογο για τον χαρακτήρα
και τις μορφές της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων.

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με τις εμφύλιες διαμάχες των
Ελλήνων στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, οι οποίες,
για κάποια διαστήματα, αποπροσανατόλισαν την εθνική
υπόθεση. Διερευνά τα αίτιά τους, αναδεικνύει με λεπτομέρειες
τα χαρακτηριστικά τους, ενώ ανιχνεύει τις επιπτώσεις τους,
όχι μόνο μεσούντος του Αγώνα της Παλιγγενεσίας αλλά και
κατά τη διάρκεια των δύο αιώνων της ελληνικής ανεξαρτησίας.

ISBN: 978-618-03-1394-9

9 786180 313949

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 81394